

Peti Lehel

MIGRÁCIÓ ÉS PÜNKÖSDIZMUS EGY KELET-MOLDVAI KOLDULÓ ROMA KÖZÖSSÉGBEN¹

E tanulmányban egy vegyes összetételű, románok és romák által lakott moldvai faluban élő püнкösdi roma közösség külföldre irányuló migrációs gyakorlatait, az ehhez kötődő megélhetési stratégiákat, valamint püнкösdi hitük migrációban betöltött szerepét vizsgálom.

A tanulmány első felében bemutatom a vizsgált közösséget, kitérve arra is, hogy a közelmúlt (a szocializmus ideje, valamint a poszt-szocializmus) fontosabb társadalomtörténeti fordulópontjait követően hogyan alakultak át a roma közösség megélhetési stratégiái. Ezt követően rátérek a romák által működtetett kéttípusú migráció, a főként észak-európai államokra koncentráló, koldulásra berendezkedő, valamint az elsősorban nyugat-európai (főként Nagy-Britannia, Franciaország és Németország) államokba való hosszabb távú (de vélhetően nem végleges) tartózkodásra/megtelepedésre irányuló migráció bemutatására. Ennek részeként kísérletet teszek a migráció gazdasági és társadalmi hatásainak, valamint a püнкösdzizmusra való áttérés ebben játszott szerepének elemzésére. A tanulmány azt mutatja be, hogy mi a jelentősége a külföldi koldulásból, illetve a migrációhoz kapcsolódó más tevékenységekből származó jövedelmeknek a romák falubeli helyzetének változásában, illetve milyen szerepet játszik a püнкösdzizmusra való áttérés a roma közösségben zajló gazdasági és társadalmi folyamatokban.

1 Az ezekhez az eredményekhez vezető kutatás az Európai Kutatási Tanács részéről, az Európai Közösség hetedik keretprogramjából (2007–2013), az EKT 324214 sz. támogatási megállapodása alapján finanszírozásban részesült. A tanulmány kidolgozásának fázisában nagy segítségemre voltak Kiss Dénes, Toma Stefánia, Tánzos Vilmos, Gagyí József, Fosztó László, valamint a „Kelet-Nyugat” Vallásetnológiai Kutatócsoport tagjainak a megjegyzései. A tanulmány a következő bibliográfiái adatokkal jelent meg először magyarul: *Migráció és püнкösdzizmus egy kelet-moldvai kolduló roma közösségben. Erdélyi Társadalom*, XV. 1. 2017. 57–80. Angol nyelvű megjelenésére a következő helyen került sor: *Migration and Pentecostalism in a Mendicant Roma Community in Eastern Moldavia. Acta Ethnographica Hungarica*. Vol. 63, Nr. 1, June, 2018. 83–106. Jelen változatban nem történtek lényeges tartalmi változtatások.

Ursăreni-ről és a roma közösségről általában

A terepmunkát 2013-ban kezdtem három egymáshoz közel fekvő település pünkösdi közösségeiben: egy római katolikus többségű (csángó) falu, egy túlnyomórészt ortodox által lakott román falu, valamint egy vegyes lakosságú település kizárólag romákból álló pünkösdi gyülekezeteiben. E közösségek között lévő szorosabb kapcsolat, vezetők közötti együttműködés, összefüggő történetük stb. miatt egy „hálózat” részeinek tekintem őket. A térségbe évente néhányszor látogattam el, ilyenkor általában mindhárom közösséget felkerestem. Egy-egy alkalommal azonban intenzívebben egy-egy közösségre koncentráltam. A terepmunka során a közösségek különböző státusú tagjaival készítettem interjúkat, és rituális gyülekezeti alkalmakon vettem részt. A kapcsolatok kiépítésében a csángó pünkösdi közösségvezető, Anton volt segítségemre, aki jelentős tekintéllyel rendelkezik a „hálózaton” belül.

Ursăreni² románok és romák által lakott falu. A település a Románia közép-moldvai régióját átszelő gyorsforgalmi útról nézve ugyanolyannak tűnik, mint az itt fekvő falvak többsége: a házak túlnyomó része a moldvai népi építészet szokásos formáit, anyagait, színvilágát hordozza. Az alacsony, kopott bádogtetejű, általában világoskékre vagy világosbarnára festett házak közül gyakran magaslik ki egy-egy többszintes, panzióméretű lakóház. E méretes villák az égetetlen agyagtéglából épült, oszlopos tornácú, a csapott fedél alá beépített nyári konyhás parasztházak között meglehetősen szembetűnően fejezik ki az ország keleti részét sem kímélő, nagymértékű migrációban részt vevő poszt szocialista generációk vágyai, motivációi, elképzelései által épülő új romániai valóságot.

A gyorsforgalmi útról letérve elfogynak a villák, ha egyet-egyét látni mégis, érződik kivételjellegük. A régi építésű házak közé a régies formanyelvet megőrző, egyszerű házak ékelődnek, a régiektől némileg merészebb színezésük, nagyobb méretük, új építkezési anyagaik különböztetik meg őket. Gyakran lehet látni beszegezett ablakú, hosszú ideje lakatlan, elhagyott portákat, míg más udvarokon a régi parasztházak mellett jelen vannak a megkezdett építkezések nyomai is. A kisebb utcák leágazásánál ortodox ikonokat védő, pléhtetős, üvegezett „fülkék” találhatóak, alacsony, helyenként kiskapuvall ellátott kerítéssel övezve, máshol fedett, ikonnal ellátott kerek kutak, helyenként igavonó állatok számára elhelyezett itatóvályúval. A kilométereken keresztül kígyózó főutca egy elágazásba torkollik, amely lényegében a falu szimbolikus középpontja is az itt álló polgármesteri hivattal, az egyik iskolával. Míg az 1970-es évekig a falunak ez a része csupán a románok által volt lakott, mára már vegyes etnikai térszerkezet jellemzi ezt a részt. Némi sarkítással elmondható, hogy az élénkebb, mozgalmasabb portákban, ahol az új építkezéseket is látni, főként roma családok élnek, míg nyári időszakban fel-

2 Álnév, ahogy a tanulmányban említett adatközlők nevei is.

tűnő, hogy a kertek, kapuk mellett elhelyezett kispadokon beszélgető idős emberek inkább románok.

A központi térről vezető egyik utca átvezet egy félreeső, túlnyomórészt romák által lakott kisebb faluba, míg a másik utca újra egy több kilométeres kígyózásba fog a távoli dombokon húzódó erdők irányába. Ahogy a központtól távolodunk, úgy változik az utcakép. Míg korábban egy-egy elhanyagoltabb, kerítés nélküli, mostohább kinézetű porta inkább kivételnek számított, a szegényes jelleg szembe-tűnő lesz ezen az útszakaszon. A keskeny, aszfaltozott utcából jó néhány szűk, elhanyagolt földút nyílik, hogy aztán zsákutcába torkolljanak, vagy kivezessenek a mezőre. A földutakat ezen utcaszakaszra jellemző szűkös, helyenként omladozó, gyakran leplezetlen nyomorra utaló házak szegélyezik. Ez a romatelepe, a szocializmus idején (kb. az 1970-es évek elejéig/közepéig) a romák kizárólag ezen a falutól távol eső telepen éltek. Többnyire ezen a részen laknak a falu legszegényebb roma családjai. A romatelepe az itt álló mintegy 50 házzal annak ellenére megmaradt a falu legnyomorúságosabb részének, hogy európai uniós támogatással az elmúlt évtizedben jelentős infrastrukturális fejlesztések történtek. Az önkormányzat leaszfaltozta a telepre kivezető utat, közvilágítást biztosítanak a nagyobb, autóval járható utca mentén. Mindemellett a telepen nyomorúságos viszonyok uralkodnak, sok roma háztartás villanyárammal sem rendelkezik.

A helyi romák túlnyomó többségének mélyszegénységét a szociális juttatások etnikai szintű lebontásának adatai is alátámasztják. A faluban szociális juttatásban részesülő 203 család közül 175 család roma.³ Családi pótlékban és egyéb szociális támogatásban részesülő 190 család közül 80 család roma. A fűtéstámogatásban részesülő 250 család közül pedig 110 a roma család.⁴

A nagy szegénység mellett a faluban élő romák természetes szaporulata nagyon magas. A hivatalos országos népszámlálások a romák számának jelentős mértékű növekedését (376 személy), valamint a román közösség jelentős mértékű fogyását (286 személy) jelzik, kevesebb, mint tíz év alatt. A 2013-ban Ursăreni-ben született 36 gyerekből 30 roma etnikumú, míg a 2014-ben született 50 gyerekből 44 született roma családban.⁵

3 A SocioRoMap nevű kutatási projekt keretében lekérdezett kérdőívben szereplő adatok. ISPMN, 2015. 10. 08. A Socioromap elnevezésű projekt keretében egyebek mellett egy országos érvényességű, fontosabb romatelepekre vonatkozó, a polgármesteri hivataloktól származó kérdőíves adatgyűjtés történt. (Socio-graphic Mapping of the Roma Communities in Romania for a Community-level Monitoring of Changes with Regard to Roma Integration (SocioRoMap) – A project financed by the Norwegian Financial Mechanism 2009–2014 in the framework of „Poverty Alleviation in Romania” (RO25).

4 A SocioRoMap nevű kutatási projekt keretében lekérdezett kérdőívben szereplő adatok. ISPMN, 2015. 10. 08.

5 A SocioRoMap nevű kutatási projekt keretében lekérdezett kérdőívben szereplő adatok. ISPMN, 2015. 10. 08.

Népszámlálás ⁶	Román	Roma	Egyéb + Ismeretlen etnikumú	Összesen
2002	1923	854	4	2781
2011	1637	1230	257	3124

A roma párt egyik tanácsosa szerint a romák száma 1700. E becslés közelebb állhat ahhoz a számhoz, ahány személyt a helyi közösség romának tart, annak ellenére, hogy a népszámlálás során ennél kevesebben vallották magukat romának. Mivel a 2011-es népszámlálás során a külföldön tartózkodó személyek etnikai hovatartozását nem tudták megkérdezni, hanem a statisztikákat egyéb, létező források alapján egészítették ki⁷, feltételezhetően a statisztikában „egyéb+ismeretlen” kategóriák többsége romákat jelöl. Ha figyelembe vesszük a romániai roma kutatók által jól ismert jelenséget, hogy a népszámlálás során a romák gyakran elhallgatják etnicitásukat, a roma párt tanácsosának 1700-es becslését a romák számára vonatkozóan reális alsó határnak gondolom.

A szocializmus idején számbelileg rohamosan gyarapodó faluból számos roma család jobb megélhetés reményében Moldva és Dobrudzsa vidékeire telepedett át. E kiterjedt, máig aktív rokonsági rendszereknek fontos szerepük van az ursäreni-i roma közösség sorsának alakításában. Az elmondások szerint a migráció a helyi nyomorúságos körülmények közül való kilábalás legesélyesebb stratégiája volt már a szocializmus idején is, amikor a romák közül többen közelebbi-távolabbi városokban, Onyesten (Onești), Egyedhalmán (Adjud) és Bákóban (Bacău) telepedtek meg. Egyeseknek sikerült a szocialista ipar munkásrétegébe feltornáznuk magukat.

A szocialista urbanizációs hullám a románokat nagyobb mértékben érintette a romáknál. Ebben az időszakban a román közösségből intenzív migráció zajlott, a célvárosok Bukarest, Brassó, Szeben és Bákó voltak. A helyi roma családok ekkor kezdtek eladóvá vált házakat felvásárolni a romatelepen kívül, „bent”, a románok lakta, tulajdonképpeni faluban. A románok számának további csökkenését idézte elő, hogy fiatalabb generáció a rendszerváltást követően a hazatérés lehetőségét illetően bizonytalan kimenetelű munkamigrációban vesz részt. Miközben a faluban a romák szerint is belátható időn belül etnikai csere fog történni, a faluba való visszatelepedés lehetősége a románok számára (eltérően a romáktól) nem képez vonzó alternatívát.

6 A 2002-es és 2011-es Hivatalos Országos Népszámlálás adatai.

7 Lásd: TRANSINDEX–Kiss 2012.

Megélhetési stratégiák a múltban és napjainkban

A rendszerváltást megelőzően a helyben maradt ursăreni-i romák dobrozdusai, bărăgani állami gazdaságokban, ültetvényeken, farmokon dolgoztak. Rendszerint a tavasz közepén, április folyamán elutaztak a mezőgazdasági bérmunkákra, ahonnan sokszor a tél közepén, december folyamán kerültek vissza a faluba. A helyi kollektív gazdaságban a romák csak kis számban találtak munkalehetőséget, és inkább csak a férfiak. A dél-romániai régiókban működő állami gazdaságok az egész család élelmezését ellátó kantinokkal vették rá a távolabbi vidékek roma lakosságát a belső munkamigrációra, ily módon orvosolva a kiterjedt farmok munkaerőhiányát.

A rendszerváltás után újjáéledő paraszti gazdaságok munkaerőigénye a romák egy jelentős része számára fő foglalkoztatási lehetőséggé vált. A 2000-es évekre nyilvánvalóvá vált a romániai kisüzemi gazdálkodás kudarca, ezt követően az előregedő román lakosság fokozatosan felhagyott a paraszti gazdálkodással, és földjeit társas gazdaságokba adta. A nagy területeket művelő társasok gépesített munkafázisai következtében a napszámos munka iránti igény drasztikusan lecsökkent, megélhetési válságba sodorva ezáltal az amúgy is nagyon törekeny egyensúlyi szinten lévő roma családok nagy részét.

A helyben lakó ursăreni-i romák egy része, azok, akik nem járnak külföldre, vagy két utazás közötti időszakban otthon tartózkodnak, a maradék paraszti gazdaságokban, a földeken, szőlősökben dolgoznak bérmunkásként. A legfontosabb munkák a szőlőmetszés, -csonkálás (kacsozás), -kötözés, kukorica- és szőlőkapálás, kukorica- és babszedés stb. A bérmunkának kétféle formája létezik, a vállalásra történő munkavégzés, valamint a napszámos munka. A mezőgazdasági termelés ciklusaitól függő munkaalkalmak annak szezonja idején általában az egész családot érintik; a tizenéves gyermekek a felnőttekkel egyenrangú munkát végeznek, és ennek megfelelő bérezésben részesülnek. Az otthon lévő összes családtag, különösen egy munkafázis elvégzéséért, előre kialakított összeg esetén vesz részt a munkában. A mezőgazdasági bérmunkából származó jövedelem azonban meglehetősen fluktuáló, nem képes hosszabb távon és minden időszakban biztosítani egy család megélhetését.

A patrónus-kliens rendszer a még működő paraszti gazdaságok esetében továbbra is jelen van, egy-egy roma család hosszú időre visszamenőleg képezi román családok bizalmi munkaerejét. E rendszeren belül termelődő bizalmi tőke a munka cseréjét is lehetővé teszi a romák és a románok között. Egy 48 éves roma férfi például azzal a román mesterrel építtette két házát (amelynek árát külföldi koldulásból kereste), akinek korábban 1000 szőlőtőke telepítésében segített.

A szociális segélyen, gyermeknevelési támogatáson és a migráción kívüli jövedelemszerzés általános stratégiája a szárazfagyújtás, amit falubeli románoknak adnak el. Mivel a falu nincs csatlakoztatva a gázellátó rendszerhez, a fa a legfőbb

tüzelőanyag a településen. Az így szerzett pénzen főleg szemes kukoricát vásárolnak, a családok fő élelme az ebből készített puliszka.

Időszaki jövedelemnek számít a dióval való kereskedés: a határban, útszéleken lévő diófák termését gyűjtik be és takarítják meg, a dióbelet pedig helybe érkező kereskedőknek adják el. Őszi időszakban, hetekig egész családok foglalkoznak dióval. Jellegzetes látványt nyújt a házak udvarára, az utcák gödreibe sóderként szét-szórt töméntelen mennyiségű dióhéj.

A romák többsége próbálja a család élelmiszer-szükségletének legalább egy részét házilag megoldani, sokan tartanak néhány szárnyast, egy-két malacot, disznót, helyenként pár kecskét is látni az udvarokon. A „faluban” élő romák továbbá zöldségeskertet művelnek, néhányan kerti szőlőültetvényt is létesítettek. A településen 2-3 roma család kocsmával egybekötött üzletet működtet.

A külföldre irányuló munkamigráció mellett létezik egy belső (országban belüli) munkamigráció is, amely a mezőgazdasági év munkafázisigényeihez adaptálódott. Ez a migráció főként az ország délkeleti régióira (Foksány/Focșani) koncentrál, a legfőbb munkaerő-felszívók az itt található szőlőültetvények, amelyek sok ursăreni-i roma számára több hónapos munkalehetőséget biztosítanak.

Az önkormányzati választásokon a roma párt két tanácsost tudott bejuttatni a helyi tanácsba. Egyikük a polgármesteri hivatal megbízásából iskolai közvetítőként (*mediator școlar*) is tevékenykedik. Egy svédországi jótékonyági szervezet *after school*-programot működtet a településen az önkormányzat által felajánlott községi épületben. Az alapítványnak két alkalmazottja van, emellett szorosan együttműködik a roma tanácsossal, valamint a területi felelős pünkösdi pásztorral, aki a két működő pünkösdi templom közül a régebbi „felső vezetéséhez” tartozik. Az alapítvány alkalmazottai a közeli nagyvárosból ingáznak a településre. Az alapítvány a roma tanácsos tudomása szerint svédországi pünkösdi egyházi támogatással működik, több országban vannak munkapontjai (csak Romániában 4-5 helyen), romániai központjuk Jászvásáron (Iași) van. Az alapítvány 50 rászoruló roma gyerek étellemezését, öltöztetését és felzárkóztató nevelését vállalta fel. Egyik projektjük célja az erre rászoruló gyermekek szülőházának felújítása. A kutatás idejében 3 házon dolgoztak, a projekt célja 30 ház korszerűvé tétele. A roma tanácsos szerint a nonprofit szervezet ursăreni-i működésének célja a külföldre irányuló koldusmigráció fékezése, azáltal, hogy a romák életkörülményein megpróbálnak helyben enyhíteni.

A külföldi támogatású nonprofit szervezet mellett egy bákói alapítvány is működtet roma gyermekek felzárkóztatására koncentrálnó projektet, amelynek keretében 6–8 osztályos roma gyermekeknek kiegészítő oktatást nyújtottak. A projektben részt vevő gyermekeket adománycsomagban részesítik.

A külföldi koldulás szerepe a romák megélhetésében

A romák megélhetésében a legfontosabb szerepet a külföldi migrációhoz fűződő jövedelmek képezik. Az ország EU-csatlakozását követően a faluból nagy számban mentek koldulni elsősorban észak-európai államokba, főként Norvégiába és Svédországba, de Franciaországba és Finnországba is. Egy-egy alkalommal néhány hetet, legtöbbit két hónapot maradnak, az év folyamán több alkalommal. Az Ursäreni-ben lakó roma családok többsége életvitelszerűen foglalkozik a külföldi koldulással. Egy-egy családból általában többen is külföldre utaznak, nem feltétlenül ugyanabban az időben. Erre azért van szükség, hogy a nagycsaládok magatehetetlen öregjei és a gyermekek ne maradjanak magukra, illetve hogy a háztartások működőképességét biztosítsák. Mivel a mindennapi megélhetésen túl a koldulás célja a faluban történő telekvásárlás és házépítés, megtörténik, hogy a családfő azért marad ki egy-egy külföldi utazásból, hogy az elkezdett építkezést folytassa.

A pünkösdi hálózat egyik nem roma vezetője az egyik vele készített interjúban a koldulás szervezett jellegét hangsúlyozta ki: a közösségvezetőknek beleszólása van abba, hogy kik utaznak ki, valamint kik maradnak otthon. Szerinte a jobb kolduló helyekért akár fizetnek is egymásnak. A koldulás szervezettségére vonatkozóan, valamint azzal kapcsolatban, hogy fizetnek-e koldulóhelyekért egymásnak, egy, a skandináv államok fővárosaiban romániai romák körében végzett felmérés készítői arra az eredményre jutottak, hogy a bünszervezetek által mozgatott koldulás mítosz, míg a fizetős koldulóhelyekre vonatkozóan ugyan volt példa, de semmiképpen sem ez volt a jellemző minta.⁸

A közösségvezetők tulajdonképpen az egyház vezetői, vagy azokhoz közelálló, az egyházi életbe különböző tisztségek révén implikált személyek. A csángó közösségvezető ugyanakkor azt emelte ki, hogy ennek szervezése, az ő szóhasználata szerint a „kaszt szintjén” történik, és ilyen értelemben független a roma pünkösdi szervezettől. *„Ők elmentek, és egyik a másikat [hívták]: »Gyere ide, gyere ide!« De egymás között, hogy őszinték legyünk, ott a helyeket ők intézték. Hogy eladják egyik a másiknak, aki helyet akar. »Ez elmegy falura, te ott maradsz, ha meg akarod kapni a helyét, adjál nem tudom mennyi koronát!«”*⁹

Maguk az ursäreni-i romák a velük készített interjúk során sosem utaltak arra, hogy a koldulás céljával történő utazásaikba a közösség pünkösdi vezetői beleszólnának. Az utazások szervezésében a családi szinten történő döntéseknek, a rokonsági, ismerősi hálózaton belüli információknak van jelentős szerepe.¹⁰

8 Lásd: Djuve et al. 2015. 80.

9 2016. április 25. Román nyelvből fordított szöveg, ahogy a tanulmányban előforduló összes adatközlői idézet is.

10 A skandináv országok fővárosaiban végzett kutatás résztvevői ezzel egybehangzó eredményről számoltak be (lásd: Djuve et al. 2015. 76.).

A kiutazás leggyakoribb módja, a koldulásra berendezkedő, időszaki utazásokra specializálódott helyi utazási vállalkozás igénybevétele. Ezt a vállalkozást egy helyi roma alapította, aki mikrobuszokkal szállítja a koldulni indulókat főként Svédországba, Norvégiába, valamint Lille-be, Franciországba. Norvégiába és Svédországba heti két alkalommal indulnak mikrobuszok. Egy alkalommal általában 10-13 személyt utaztat, előre meghatározott összegért.

Ahogy arra a mélyszegénységben élő romák munkamigrációs mintáit elemző más kutatások is rámutattak, a migráció egyik fontos összetevője az uzsorára való kölcsönkérés.¹¹ Nem ritka, hogy azok az ursäreni-i romák, akik egyik napról a másikra élnek, uzsorához fordulnak az utazáshoz szükséges pénz előteremtéséhez. A kutatásban részt vevő személyek egy nem pünkösdi roma személyt említettek, aki uzsorakölcsönrel foglalkozik. Az uzsorakamat összege a kölcsönkéréstől számított idő függvényében nő.

Az utazó romák közül sokan nem tudják előteremteni az utazáshoz szükséges pénzt, de egyfajta kölcsönrendszer szerint az utaztató pénz nélkül is kiviszi őket, majd a visszaút során a koldulásból szerzett összegből adják meg neki az utazáspénzt. Egy utazás (csak oda) Lille-ig 100 euróba, Svédországig valamivel több, mint 100 euróba kerül.

A romák egy része, akik saját forrásból oldják meg az utazást, saját autóikkal mennek. Ilyenkor összepótolják az üzemanyag árát. Többen vannak olyanok is, akik rendszeres romániai buszjáratokkal utaznak.

Becsléseik szerint, ahhoz hogy valaki néhány hónapra Svédországba utazhasson, minimum 200 euróra van szüksége, amelyre – ahogyan már említettem – az ursäreni-i romák egy része csak kölcsönkéréssel tud szert tenni.

A koldulásból élő ursäreni-i romák elmondásuk szerint naponta 400-500 koronát (valamivel több, mint ötven eurót) tudnak koldulással megkeresni, amely több mint négyszerese az otthoni napszámnak. A pünkösdi hálózat korábban már említett egyik nem roma közösségvezetője, Daniel¹² szerint a külföldön kolduló romák napi átlagkeresete 30-40 euró körül mozog, ritkábban maximum napi 50 euró. Napi ételmezésüket kevesebb, mint tíz euróból oldják meg. A skandináv országok fővárosaiban tevékenykedő romániai romákra vonatkozó felmérés¹³ azonban ennél lényegesen alacsonyabb keresetet mutatott ki: Stockholmban például a kombinált jövedelmekből származó napi kereset átlagosan csupán 14,5 euró volt.¹⁴

11 Lásd: Kiss–Peti 2015; Kiss 2014.

12 A „hálózat” ortodox településen működő pünkösdi közösségének presbiter rangú vezetője.

13 A szerzők a *street worker* (‘utca munkás’) terminussal nevezik meg azokat a romániai romákat, akik fő jövedelmei közt a koldulást, a pillepalack gyűjtést, valamint egyéb „informális utcamunkákat” (*informal street work*) említenek (Djuve et al. 2015. 7.).

14 Lásd: Djuve et al. 2015. 68.

„...Tehát kijön nekik. Teszi a tarisznyába... jön és megveszi a románok összes házát ott.”¹⁵

Egy fiatal pár, akikkel nem sokkal indulásuk előtt beszélgettem, arról számolt be, hogy nem ritka az, hogy külföldön kapcsolatba kerülnek a helyi lakókkal, akik élelemmel segítik őket, de olyan is előfordult, hogy alkalmanként tisztálkodhattak náluk.

Egy 52 éves férfi, aki korábban a pünkösdi egyház vezetői bizottságának tagja volt, tízgyermekes családapa, itthon stabil állással nem rendelkezik, svédországi koldulásból tesz szert valamelyes jövedelemre. Elmondása szerint, Luleåba, egy északi parti svéd városba jár koldulni, ahova csak az ő falujából kb. harmincötven szoktak utazni. Az ursäreni-i romák a város különböző pontjain szoktak kéregetni, többnyire énekes koldusokként. Az ő helye a város piacán van. Beszámolója szerint a kéregető romák gyakran az autójukban alszanak, legutóbb a Vöröskereszt biztosított számukra tömegszállást (egy hatalmas termet, ahol mindenkinek saját matraca van), ahol ingyen étkezést is kapnak, de a helyi egyházak is szokták támogatni őket. A férfi elmondása szerint, amióta Svédországba jár, házépítésbe fogott.

A koldulásra berendezkedő migráció a helyben élő ursäreni-i családok többsége megélhetése szempontjából alapvető jelentőségű.¹⁶ A megélhetés mindennapi költségei mellett e roma családok rituális célzatú költségeinek fedezése is a koldulás révén szerzett pénzből történik. Egy közösségi videómegosztó portálra feltöltött, pünkösdi lakodalmat hosszasan bemutató videó szerint (amelyet valamelyik résztvevő készített, és amelyen néhány adatközlőmet is felismertem) a fiatal párnak az összeg kikiáltásával történő nyilvános megajándékozása változó összegű svéd koronával történt.

A nagycsaládok egy része a koldulásból szerzett pénz egy részét a faluban történő telekvásárlásra és házépítésre fordítja. Kivételnek számít az a roma család, aki a koldulásból származó megtakarított jövedelmét vállalkozás nyitására használta fel, vegyesboltot nyitva a roma telepen.

E stratégia hosszú távú működőképessége azonban kérdéses. Volt olyan, Norvégiában rendszeresen kolduló roma család, amelynek feje 2016 nyarán már arról számolt be, hogy az Európában kialakult „migráns-helyzet” miatt a külföldi koldulás jövedelmezősége nagymértékben csökkent.

15 2016. április 25.

16 A skandináv országok fővárosaiban megélhetésüket kereső romániai romák körében 2014-ben végzett, 1269 személyt bevonó kvantitatív kutatás, valamint ezt kiegészítő terepmunka és interjúzás eredményeire építve a kutatócsoport megállapította, hogy a koldulás mellett a romániai romák a koldulás mellett változatos tevékenységi spektrummal kapcsolódnak az informális gazdasági szektorhoz (lásd: Djuve et al. 2015. 55.).

A hosszú távú migráció

A főként Svédországra és Norvégiára koncentráló kolduló migráció mellett létezik egy hosszabb távra berendezkedő migrációs gyakorlat. A főként Nagy-Britanniába, Spanyolországba, Franciaországba, újabban Németországba irányuló migrációban részt vevő családok arra törekcszenek, hogy a koldulásból élő romáktól eltérően, akik folyamatosan ingáznak szülőfalujuk és az észak-európai nagyobb városok között, hosszabb távú életvitelre rendezkedjenek be valamely nyugat-európai államban. A kinti életmód fenntartásának legfontosabb biztosítéka a külföldi államok szociális ellátórendszerébe való bekerülés, illetve az abban való bennmaradás. A családok tagjai közül egyesek a szociális ellátórendszeren kívüli jövedelemre is szert tesznek. A hosszú távú migráció tulajdonképpen különböző megélhetési stratégiák kombinálásából áll. A stratégiák kombinálásának célja, hogy minél inkább megszilárdítsák kintmaradásuk esélyeit. Beszéltem olyan romákkal, akiknek rokonaik Londonban ócskavasgyűjtéssel foglalkoztak, mások alacsonyrendű munkákat végeztek, iskolai forgalomirányítóként, portásként stb. dolgoztak, és voltak olyanok is, akik koldulásból éltek. E stratégiák ugyanazon személy esetében is váltakozhatnak az illető aktuális lehetőségei függvényében. A roma tanácsos szerint ez a minta elsősorban a Németországba, Nagy-Britanniába és Franciaországba költözött romák esetében működik. Úgy véli, hogy a külföldi szociális ellátórendszerbe nagyobb eséllyel kerülnek be azok az ursäreni-i romák, akik sok gyermekkel rendelkeznek. De amíg egy kiutazó család túljut az ehhez szükséges bürokratikus eljáráson, több hónap, akár fél év is eltelik. A családnak megfelelő tartalékkal kell rendelkeznie, hogy jövedelem hiányában átvészelje ezt az időszakot. Ez az összeg a becslések szerint 2-3000 euró körül mozog. A szükséges pénztöke megszerzésének gyakori mintája a svédországi és norvégiai koldulás. A hiányzó összeg megszerzéséhez legfőbb garanciát a rokonságon belüli kölcsönrendszer biztosítja. Kölcsönre leginkább a már néhány éve kint élő rokonsági hálózat valamely tagjától van esély, aki a kinti boldoguláshoz szükséges információk legfőbb szolgáltatója, a kinti szervezés lebonyolításának legfontosabb segítője szokott lenni. A kutatásban részt vevő személy elmondása szerint Németországban, amely az ursäreni-i romák legújabb migrációs célpontja, egy gyermek utáni állami juttatás 420 euró, míg Romániában ugyanez valamivel kevesebb, mint 10 euró. A gyermeknevelési segély feltétele a gyermekek iskolába járatása. A többgyermekes családok nagyobb eséllyel pályázhatnak a külföldi gyermeknevelési segély megszerzéséért, és siker esetén stabilabb jövedelemszintet képesek elérni. A gyermeknevelési támogatásból olyan komfortszinttel rendelkező lakásokat bérelnek, amelyek messze fölötte állnak az otthoni nyomorúságos körülményeknek.

A főként koldulásból élő, Ursäreni-ből ingázó családokhoz képest ez a stratégia nagyobb rizikót és több személyes és családi energiaráfordítást feltételez (például nyelvtanulás, adminisztráció, felzárkóztató/munkatanfolyamokon való részvétel

stb.), ugyanakkor siker esetén az anyagi megvalósítás volumene is nagyobb, a szülőfaluban való éléshez viszonyítva jelentősen magasabb életszínvonalbeli emelkedést jelent.

A hosszú távú migrációban legelsőként a jobb anyagi lehetőségekkel rendelkező roma családok vettek részt.¹⁷ A huzamos kinti tartózkodásra, netalán végső letelepedésre való esély törekenységének tudatában vannak, ezért egy esetleges krízis esetére, kivezető biztonsági stratégiaként esetükben is jelen van a kibocsátó faluban való egzisztenciaépítésre való törekvés.

A migráció gazdasági és társadalmi hatásai

Mint említettem, mindkét típusú migrációnak fő céljai közé tartozik a faluban történő telekvásárlás és házépítés. A megtakarított pénzből felvásárolják a lakatlanná vált román portákat. Egy-egy lebontásra vagy felújításra váró telek ára a főúthoz közelebb fekvő részekben (tehát nem a telepen) 20-23 000 euró, egy jobb fekvésű telek, „rendben lévő” házzal a 45 000 euró piaci értéket is eléri.

A romák gyakori időszaki migrációja rossz hatással van a gyermekek iskolázási esélyeire. A néhány éve átmenetileg nyugati országokban élő roma családok iskoláztatják a gyermekeiket. Úgy tűnik, hogy az iskoláztatás fontos összetevője a befogadó országok szociális ellátórendszerébe való bekerülésnek. A 3-4 évig külföldön élő, majd átmenetileg megint a faluban élő roma családok, azokhoz a többséget alkotó ursäreni-i roma családokhoz hasonlóan, akik időszakos, egy-két hónapot felölelő, koldulásra berendezkedő migrációban érintettek, nem tudják gyermekeiket visszahelyezni a helyi iskolai oktatásba. Ennek számos pedagógiai és szociális oka is van, de a legnagyobb akadály bürokratikus természetű: a szülők papírok hiányában nem tudják a helyi iskolákba visszaíratni gyermekeiket, ami magas fokú iskolázatlanságot és analfabetizmust termel újra a romák körében, amelynek mértéke akár meghaladhatja a szülőkét is.¹⁸

A roma tanácsos szerint a román közösség véleménye megoszlik a romák viszonylagos gazdasági sikerei láttán. Egyesek esetében előítéleteket aktivizál, míg mások örvendenek annak, hogy a romák a térségben gazdaságilag és társadalmilag „deprimált” faluban fektetnek be, és a migráció révén ledolgoznak a szociális leszakadás mértékéből. A tanácsos szerint a migráció emancipatorikus hatással

17 Elszórtan Írországba, Finnországba migráló személyekről is hallottam beszámolókat.

18 A skandináv országok fővárosaiban tartózkodó romániai roma migránsok körében végzett survey rendkívül alacsony iskolázottságot mért: a Stockholmban lévő romániai romák 11%-a fejezett be valamilyen szintű iskolai oktatást, Oslóban ez az arány 40% körül volt, míg Koppenhágában 45% (Djuve et al. 2015. 41.). A szóban forgó mérés ugyanakkor magas fokú analfabetizmust mutatott ki, amelynek mértéke a nők esetében mindig magasabb volt a férfiakénál (lásd: Djuve et al. 2015. 41.).

van a romákra: „Nézd, a cigány eljutott, elment külföldre, hazajött, házat vásárol.« Egyes személyek... vannak olyanok, akik rasszistán gondolkodnak. Mások meg dicsérik: »Bravó, nézd, egyenesbe kerültek, nem azok, akik voltak... szegények. Egyenesbe kerültek, minden elismerésem, házat vásárolt, rendberakta a házát, jó gazda lett...« Ők sokszor..., most már ők..., ez a migráció jól fogott nekik. Azaz az emancipálódás. Ők is látták, hogyan... hogy van külföldön, hogyan kell öltözködni, hogy kell beszélni...»¹⁹

A pünkösdzimus szerepe az ursäreni-i romák életében

Ursäreni-ben két pünkösdi roma közösség is működik. Az ursäreni-i romák pünkösdzimusra való áttérésének történetéről különböző narratívák léteznek. Bár ezt a kérdést több interjú keretében is próbáltam kideríteni a közösség különböző státusú tagjai mellett a romák helyzetét jól ismerő, „külsős” pünkösdi vezetőkkel folytatott beszélgetések során is, a történet minden részletét teljesen megnyugtató módon nem tudtam tisztázni. Az elhallgatás, tények helyett saját vélemények megerősítése érdekében történő túlzó véleménynyilvánítás, a probléma érzékenysége miatti bizalmatlanság egyaránt közrejátszhatott ebben. Mindezek ellenére számomra a következő forгатókönyv tűnik az igazsághoz a legközelebb állónak.

Az első pünkösdi roma közösség megalakulása az 1990-es évek elejére nyúlik vissza.²⁰ Egy, a roma közösség előtt tekintéllyel rendelkező férfi és családja a romák nagy részéhez hasonlóan az 1990-es évek elején szezonális, több hónapig tartó munkamigrációban vett részt. A család egy dél-romániai farmon áttért a pünkösdi vallásra. A faluba visszatérve, a családfő missziós térítő munkába fogott, amelynek nyomán több család felvette a pünkösdi vallást. A kis pünkösdi közösség első gyülekezési alkalmait családi házaknál tartották. A létszámban fokozatosan gyarapodó közösséget felkarolták a mikrorégió legrégebb gyülekezetének számító vezetői, akiknek támogatásával Ursäreni-ben 1998-ban megépült az első pünkösdi roma templom. A közösség számbeli növekedését a helyi pünkösdi vezető roma elit folyamatos belső konfliktusai kísérték. A két pártra szakadó gyülekezetben viszonylagos egyensúlyi állapotot úgy tudtak a nem roma vezetők kialakítani, hogy mindkét táborból tisztségbe emeltek egy-egy diakónust. A gyülekezet szervezeti hierarchiájának ily módon való megosztását a területi pünkösdi szervezet azért fogadta el hallgatólagosan, mivel az az érdeke, hogy a spontán szerveződő gyülekezetek fölött minél erősebb befolyást tartson fenn. A gyülekezet érdekcsoportosulásainak ily módon való kibékítése több éven át biztosította a gyülekezet viszonylagos egyensúlyi állapotát. Időközben a templom tulajdonjogát az egyik

¹⁹ 2016. július 19.

²⁰ A közösség megalakulásának történetét röviden egy korábbi írásomban is ismerttettem (lásd: Peti 2016).

vezetői csoportosulás „átjátszotta” a suceavai pünkösdi területi szervezetnek²¹, amely révén annak ellenőrzése alá került. Bár ezáltal ez a roma vezetői érdekkör a területi szervezet befolyása révén egy darabig konszolidálta hatalmát, a gyülekezeten belül a konfliktusok elmélyüléséhez vezetett.²²

Az elégedetlenséget kihasználva a roma elit egyik tagja, aki a pünkösdi egyházi vezetői tisztségekért való harcban korábban alulmaradt és marginalizálódott, egy új pünkösdi templom megépítésébe fogott, maga mellé állítva a régi gyülekezet ellenzéki vezetőit és az elégedetlenkedő tagság egy jelentős részét. A 2014-től funkcionáló második templomot külföldi, ursäreni-i tagokkal is rendelkező roma pünkösdi közösségek adományaiból építették. Az elmondások szerint mindebben meghatározó szerepet játszott a roma közösség egyik leggazdagabb embereként számon tartott személy fia, aki norvég, holland és svédországi pünkösdi templomoktól gyűjtött adományt a templom megépítéséhez. A helyi viszonyokat jól ismerő Daniel²³ szerint az illető személy arra hivatkozott, hogy diszkrimináció érte őket, elűzték őket a templomukból. Ugyancsak Danieltől hallottam, hogy a jelenlegi presbiter fia kb. 15 éve svédországi munkamigrációval próbálkozott, az ottani helyzetismerete nyomán indult be a koldulás, legelőször Svédországban (Svédország később tranzitországgá vált az ursäreni-i kolduló romák számára). A romák kezdeti kiutaztatásának megszervezésében vezető szerepet játszott ez a személy, Anton csángó közösségvezető ugyanakkor azt hangsúlyozta ki, hogy a kiutaztatás elsősorban a rokonságon belüli kölcsönös segítségnyújtás rendszerén belül történt. Hallottam olyan véleményt is (a szóban forgó gyülekezethez tartozó középkorú nőtől), hogy a presbiter fia kint tartózkodása idején kapcsolatba került ottani pünkösdiakkal, egyikük jelentős magánadománya nagyban hozzájárult a templom megépüléséhez. Bár ezeknek az állításoknak az igazságtartalmát nem áll módomban ellenőrizni, az kitűnik, hogy az a roma család, amelyik sikeresen működött közre a második templom építésében, hivatalos működési engedélyének megszerzésében és az új közösség megszervezésében, jelentős erőfeszítéseket tett az ursäreni-i roma közösségen belül a vezetői pozíció megszerzésére is.

Az új templom a pünkösdi mozgalomban a suceavai területi szervezeten belül jogi önállósággal rendelkező Roma Pünkösdi Mozgalom (*Uniunea Adunărilor lui Dumnezeu Pentecostale Apostolice a Romilor din România*) brassói székhelyű működési engedélyével kezdte meg működését. Az Országos Pünkösdi Szervezet sta-

21 A „hálózathoz” tartozó, általam kutatót másik két közösség (a csángó és az ortodox többségű faluban működő), bár a templom tulajdonjoga a közösségeknél van, a vezetői státusok legitimitását szintén a suceavai területi szervezettől kapta, ahhoz a szervezethez tartozik.

22 Az eset (függetlenül attól, hogy a vádak igazak voltak vagy sem) emlékeztet arra, amit Ignacy-Marek Kaminski egy olyan lengyelországi roma csoportról állít, ahol egy roma vezető összejátszása a nem roma hatóságokkal – a csoportérdek hátrányára – a legsúlyosabb normasértésnek számít (lásd: Kaminski 1987. 346.). Köszönöm Fosztó Lászlónak, hogy felhívta erre a figyelmemet.

23 A többségében ortodox románok által lakott faluban működő, pünkösdi közösség vezetője.

tútuma szerint a Roma Pünkösdi Mozgalom a pünkösdi mozgalom részét képezi, és a regionális területi szervezetekkel egyenrangú. Eddigi információim alapján nem világos, hogy a valóságban mi a viszonya e jogi önállósággal rendelkező testületnek az országos pünkösdi szervezethez. Úgy tűnik, hogy a Roma Pünkösdi Mozgalom a valóságban meglehetősen önálló intézményi struktúra a romániai pünkösdzimuszon belül, és a különböző, időnként magas fokú önállósággal rendelkező roma mozgalmak tömörítésére törekszik, jogi működési keretet biztosítva ezeknek.²⁴ Azt, hogy vallási közösségként hivatalosan működhessenek, elvileg lehetővé teszik a román törvények, ám ennek gyakorlati kivitelezése számos akadályba ütközne. Az országos pünkösdi szervezethez főként a területi szervezeteken keresztül kapcsolódó, regionális és helyi pünkösdi tisztségviselők konkurenciaként élük meg az elsősorban a roma elit érdekérvényesítésére törekvő és ennek kapcsolatrendszerét aktivizáló újabb intézményt. Erre utal az, hogy a „hálózathoz” tartozó nem roma pünkösdi vezetők (esetünkben Anton, egy helyi csángó közösségvezető; Daniel, a presbiteri státussal is rendelkező, ortodox többségű faluban működő pünkösdi gyülekezet vezetője; valamint a kerületi pásztor) különálló, etnikai alapon szerveződő struktúraként beszéltek róla, a roma diszkriminációdiskurzus mentén tárgyalva a jelenséget. A roma testület önállóságára utal az is, hogy az említett vezetők *Liga Romilor* (Roma Liga) névvel hivatkoztak rá.

A vizsgált gyülekezetekben (a szóban forgó roma, egy csángó és egy ortodox faluban működő közösségben) a következő státusok vannak: *közösségvezető* (a gyülekezet választja, elsősorban világi ügyekért felel, de a vallásos gyülekezések rítusrendjének betartása, a felszólalók felkérése, sorrendjének megállapítása is az ő tisztsége), *presbiter* (a területi szervezettől²⁵ kapja a tisztséget, amelynek nem feltétele a vallásos képzettség, a legfontosabb rítusok – esketés, temetés, keresztelelés stb. – biztosítása a feladata), *diakónus* (szintén a területi szervezet által jóváhagyott funkciót jelent, elsősorban a gyülekezeti alkalmak rítusrendjének kiszolgáltatója, prédikál, úrvacsorát szolgált, a presbiter utasítására vallási kérdésekben jár el, stb.). Kisebb jelentőségű, elsősorban világi tisztség a közösségi választással kiutalt pénztáros és cenzor (gazdasági felügyelő) tisztsége.

A szervezeti és a közösségi választás legitimációjára épülő, „hivatalos” tisztségek mellett sajátos vallásos/mágikus legitimitásra épülő funkciót képez a *proroc* (látó, jós). E szerep az országos pünkösdi egyházon belül hivatalos szerepkörként is működik (vannak az egyház által hivatalosan elismert *prorocok*, tevékenységüket az országos szervezet statútumban szabályozza), a pünkösdi közösségek nagy részében a *prorocok* ettől független, nem hivatalos módon működnek, és közössé-

24 Például a *Rugul Aprins* (Ponoara) és a tofleai pünkösdi roma közösségek. Utóbbi talán jogilag átkerült a bukaresti filiához.

25 A helyi vezetők az országos szervezetre leggyakrabban *cultiként* (ebben a kontextusban: szervezet) hivatkoznak

gektől függően különböző mértékű legitimációval rendelkeznek. Az általam vizsgált roma közösségben lokális, legfennebb regionális jelentőségű *proroc*-státusban négy személy, két férfi és feleségeik voltak.

A helyi pünkösdi templomok jelenlegi vezetése leképezi a közösségen belüli politikai/hatalmi erőviszonyokat. Ezek nem függetlenek a nagycsaládi/rokonsági koalícióktól sem. A két roma templom vezetése nyílt konfliktusban áll egymással. A sértődések, mellőzöttség miatt inaktívá váló korábbi gyülekezet tagságát sikerrel vonzotta magához a templomot építő vallási vállalkozó, valamint az ennél a templomnál tisztséget kapó két vezető, a közösségvezető, valamint egy diakónus, aki a korábbi templomban is ezt a tisztséget töltötte be. A nagycsaládi, rokonsági koalíciók szintén szerepet játszottak abban, hogy a pünkösdi romák melyik templom tagságát növeljék. Az új templom tagsága kb. 50-60 személy.²⁶ Az új pünkösdistá templom létrehozója presbiterfunkcióba került, úrvacsorát szolgált, házasságokat köthet, keresztelhet stb.²⁷

A vizsgált településen tehát két különböző kapcsolatrendszeren és szervezeti struktúrán keresztül kapcsolódik a két rivális pünkösdi gyülekezet a pünkösdi mozgalomhoz. Az egyik a pünkösdzizmus országos szervezetének területi (de nem specifikusan roma) szervezetén keresztül, míg a másik a roma mozgalmakat tömörítő, meglehetősen önállósággal rendelkező (de nem területi) struktúra révén.

Migráció és diaszpóráközösségek

Ada I. Engebrihtsen az Oslóban kolduló romániai roma „utca-munkások”²⁸ (*street-workers*) esetében leírta a nagycsaládi hálózatok szerepét.²⁹ A rokonság az ursäreni-i romák számára is nagyon fontos. Ez az ursäreni-iek rendszerváltás utáni migrációs mintáinak alakulásában is szerepet játszott. A külföldi közösségek alakulását meghatározta a rokonsági szálak mentén zajló információszerzés, a kölcsönös segítség, az ugyanazokra a helyekre történő kivándorlás.

A családi hálózatok jelentőségét a skandináv államok fővárosaira kiterjedő kombinált módszerekkel dolgozó kutatás is megerősítette.³⁰ E kutatás ugyanakkor kimutatta, hogy a kiutazás és a kint tartózkodás gyakorlati szervezési ügyeiben tanúsított szoros együttműködés ellenére „(...) e csoportokat nem tekinthetjük gazdasági egységeknek. Míg a csoport tagjai együtt étkezhetnek vagy utazhatnak,

26 E gyülekezet vezetőjének közlése alapján. Azokon a gyülekezeti alkalmakon, amelyeken tavaszi/nyári időszakban jelen voltam, általában 30-35 személy vett részt.

27 Az erre vonatkozó információk többsége az ortodox faluban működő pünkösdi közösség presbiterével, Daniellel 2016. április 25-én készült interjúból származik.

28 A szerző, Ada I. Engebrihtsen fogalma.

29 Lásd: Engebrihtsen é. n. 3.

30 Djuve et al. 2015. 74.

folyamatosan azt hallottuk, hogyha a jövedelmet megosztják, az főként a házastársak között történik³¹.

A migrációval a rokonsági hálózatok mentén új, többségében Ursăreni-ből származó, viszonylagosan állandó közösségek jöttek létre Londonban és Lille-ben. A nyugat-európai nagyvárosokba migráló romák kezdetben illegális lakókocsitáborokban laktak. Pár száz euróért használt lakókocsikat vásároltak, amelyeket álmások, hidak, autópályák stb. mellett helyeztek el, kisebb-nagyobb táborokhoz csapódva, vagy újakat alakítva. Ebben az időszakban főként koldulásból és ócskasvasgyűjtésből próbáltak megélni. Mára több családnak sikerült rákapcsolódnia a helyi szociális ellátórendszerre.

Az ortodox többségű faluban működő pünkösdi csoport nem roma vezetője már ebben az időszakban több alkalommal is felkereste a külföldi táborokban élő ursăreni-i pünkösdi romákat. A külföldi migráció kezdeti fázisában, a „lakókocsis időszakban” még nem termelődtek ki a közösségek vezetői, ezért a romániai vezetők attól tartottak, hogy vezetők hiányában az 50 körüli létszámot is elérő, huzamosan kint élő pünkösdi hívek elvesznek a pünkösdimusz számára. A közösség megtartását missziós látogatások szervezésével érték el. A moldvai pünkösdi hálózat centrumgyülekezetét vezető férfi missziós látogatásain az alapvető rituális funkciók biztosítása mellett (keresztelés, újszülöttek megáldása, házasságkötés, gyógyítórítusok, úrvacsora kiszolgáltatása), alkalmanként újabb megkeresztelésekre is sort kerített. A megkereszteltek egy része nem ursăreni-i volt, hanem a lakókocsitáborokban élő más romániai romák közül került ki. Az említett presbiter elmondása szerint egyik alkalommal 15 személyt keresztelt meg, akik közül 7 volt ursăreni-i. A keresztelés rítusára az Atlanti-óceánban került sor. Ebben a kezdeti fázisban a gyülekezéseket elmondása szerint egy nagyobb méretű lakókocsiban tartották. Az énekes koldusként tevékenykedő romák közül néhányan rögtönzött zenekart alkottak, ily módon az énekeket harmonikakísérettel adták elő. *„Voltak helyeik, lakókocsijaik. Sarkokon, a vasútnál, autópályák vagy utak mellett. Voltak innen egészen a fogadóig. Lakókocsik sorakoztak egymás mellett. Azaz megvették 350 euróért, lakókocsi, aminek volt... Tudod mi az a lakókocsi. Egy olyan kicsi, kétszemélyes, hatszemélyes lakókocsi, két ilyen pallóra téve. Én is egy lakókocsiban laktam, így szolgáltam.”*³²

A külföldön lévő roma közösségeknek az egyetlen szervezett intézményi keretet a pünkösdi egyház jelenti. Épületeket béreltek Londonban és Lille-ben, ahol rendszeres román nyelvű *adunarek* (gyülekezések) zajlanak. A külföldi gyülekezetek szintén kitermelték a maguk vallási vezetőit. E gyülekezetek formálisan a romániai pünkösdi mozgalom roma ágának valamelyikéhez tartoznak, vallási vezetőik e szervezetek valamelyikétől nyernek felhatalmazást. E közösségek létszáma

31 Djuve et al. 2015. 76.

32 2016. április 25.

200-300 fő körül mozog. Tagságuk kizárólag romániai romákból áll. Nagy számban vannak köztük ursäreni-ek, illetve ursäreni-i rokonsági rendszerekhez tartozó, onnan elszármazó családok tagjai, vagy olyanok, akik a pünkösdi vallás révén létrejövő kapcsolatrendszerekhez tartoznak. A vezetők kiválasztódásában a rátermettségen kívül sokat számít a rokonság nagysága is (kapcsolati tőke, politikai támogatottság miatt).

Pünkösdi diaszpóra-közösség létesítésére nem csak Ursäreni-ből van példa. Egy másik, ortodox többségű faluból, amely egyike volt az általam kutatott moldvai közösségeknek, a szicíliai Palma de Montechiaróba költözött több család, és ott önálló pünkösdi gyülekezetet alapítottak. A közösség rituális alkalmainak megtartásához kibéreltek egy templomot, amelyet felváltva használ egy olasz, valamint a román nyelvű közösség. E közösség vezetői az otthoni ortodox többségű faluból származnak, és felhatalmazást egyházi funkciók betöltésére a romániai suceavai területi szervezettől kaptak.

Migráció és a pünkösdzimusz nem intézményes formái

Az ursäreni-i pünkösdi romák hivatalos intézményi keretein túl szerveződő, a vallási specializálódás jegyeit mutató *prorocok* mellett vannak olyan személyek, akik az átlagosnál járatosabbak álmok, látomások értelmezésében, vagy éppen a megszállottsággal kapcsolatos tudásuk gazdagabb az átlagosnál. Ezek a személyek a prorocoktól eltérően nem rendszeresen, intézményesített módon gyakorolják ezt a tudásukat, szomszédsági, rokonsági körökben, alkalmi szituációkban kerülhet sor tudásuk aktivizálására.

Az egymás problémái megoldása érdekében történő imádkozás mindennaposnak számít, és ilyen esetben előfordul az is, hogy egyes személyek imádságának nagyobb erőt tulajdonítanak. Az imádság erejének mágikus célú felhasználásával magyarázható az az eset is, amelynek egyik gyülekezési alkalmat követően szemtanúja voltam. A gyülekezést követően egy fiatal cigányasszony intenzív gesztikuláció és egzaltált hanghordozás közepette feltűnést keltve, feltartóztatta és félrevonta Anton, a csángó faluból származó pünkösdi közösségvezető feleségét. Az esetre Ursäreni-ben került sor az újabb építésű pünkösdi templomban.³³ Amikor később együtt utaztunk vissza a csángó faluba, és rákérdeztem, hogy miről volt szó, az asszony elmesélte, hogy az őt félrevonó fiatalasszony arra kérte, hogy imádkozzon érte, mivel Olaszországban hazugságokat tartalmazó feliratokkal koldult. E „bűn” megvallása a közösségvezető feleségének ahhoz hasonló „márturisire” (tanúságtétel, bűnmegvallás) volt, amilyeneket a proroc előtt is tenni szoktak, és

33 Anton és felesége más alkalmakkor is részt vettek a régebbi ursäreni-i templom gyülekezési alkalmain, ám ezúttal azért voltak jelen, hogy az én kutatásomat segítsék.

amelyeknek célja az Isten kiengesztelése és segítségének elnyerése, ezáltal pedig a balszerencse elkerülése. A fiatal nő az érte való imádkozásban a saját kapcsolatrendszerében lévő „egyszerű” személyek imájánál „erősebbnek”, hatásosabbnak gondolta a pünkösdi közösségvezető feleségének imádságát.

Bár az exorcizmus végzésére és a látomásra való képességet a megnevezések szintjén gyakran a Szentlélek külön ajándékának szokták emlegetni, e „képességek” gyakorlása között átfedések is vannak. Az a két ursäreni-i *proroc* férfi, akiknek tevékenysége az egész közösség előtt ismert, több olyan démonúzással kapcsolatos történetet is elmesélt, amelyekben az exorcizmust végző szerepében vettek részt. Fontos körülmény, hogy a második *proroc* házaspár *prorocként* való előlépése a 2015-ben működésbe lépő, második pünkösdi templomhoz kötődik, ekkor váltak ennek az új gyülekezetnek a *proroc*jaivá.

A *prorocsilás* (*prorocire*)³⁴ és a látomás közötti különbségtevés alapja, hogy a Szentlélek milyen formában kommunikál a hívekkel. A *prorocsilás* esetében a kommunikáció direkt üzenetet jelent, még akkor is, ha ennek eszköze a glosszológia (nyelveken szólás) formájában történik. A *prorocsilást* glosszológus formában megkapó személy pontosan érti, hogy mi az üzenet. A látomás ajándéka esetében (ahogy az álomértelmezések esetében is) a kommunikáció formája metaforikus jellegű, az ezt megkapó személy nem direkt közvetítőként, hanem egy értelmező folyamat specialistájaként tűnik fel. A „látomás ajándékának” az exorcizmusok során is lehet szerepe: azok, akiknek ilyent tulajdonítanak, megerősíthetik, vagy kétségbe vonhatják az exorcizmus sikerét. Mint ahogy az újabb templomnál tevékenykedő, exorcizmust is végző *proroc* elmesélte, a látomás ajándékával rendelkező személy látja (más esetben érzi), hogy eltávozott-e minden démon a megszállottból, vagy sem: „[Lehet látni, amikor a démon elhagyja az embert? Vagy hogyan lehet tudni, hogy az Isten munkája végbement?] Attól függ, hogy valakinek látomása van, vagy rendelkezik a látomás ajándékával. Lehetett látni abban a pillanatban, amikor becsukta a szemét, abban a pillanatban, amikor imádság közben érzi, hogy kimegy belőle. Vagy érzi, vagy látja, hogy mi megy ki. Kiment az összes démon, kiment az összes démon, vagy még van valami benne. És akkor lennie kell egynek, aki rendelkezik a látomás ajándékával. Nem mehetek csak én, aki a *prorocsilás* ajándékával rendelkezem, vagy egy másik, aki egy másféle ajándékkal rendelkezik... a démonokéval. Ez is egyféle ajándék, nagyon (?), van, aki az összes ajándékkal rendelkezik (talán), vagy csak egy ajándékkal... A Szentlélek ajándéka látomásokban is és mindenféleképpen manifesztálódik. Ott kell lennie. Ott kell lennie annak a látónak, ne-hogy... nem szabadult volna ki az a démon, és te közben azt mondod, hogy megszábadultál és a látomások... de az ő látomásai azt sugallják, hogy még van valami

34 Ebben az írásban is a csángó étikus elnevezést használok e divinatorikus és megszállottságelemeket is tartalmazó rítus megnevezésére (a hálózathoz tartozó csángó pünkösdi csoportban így nevezik meg ezt a rítust) (lásd: Peti 2016).

*abban a személyben. Így mutatta meg nekem (a Szentlélek), így mutatja meg! – tehát ezt mondja az a személy, akinek megvan ez az ajándéka...”*³⁵

A prorocsilással, ördögűzéssel foglalkozó, szubjektív vallási tapasztalatok (álom, látomás) értelmezésére is alapozó pünkösdi vallásosságnak a külföldön működő csoportok esetében is jelentősége van. A pünkösdi vallásosság intézményes hierarchiájában kisebb legitimációval rendelkező vallásos/mágikus képzetek, gyakorlatok a diaszpórák közösségeiben is újratermelődnek. Mivel e közösségek is igénylik a pünkösdzizmusnak ezeket a formáit, az ursäreni-i közösségben régebben is prorocként tevékenykedő férfit, Florint³⁶ több alkalommal is utaztatták. Florin mágikus tevékenykedései között a betegségek okainak feltárása, a beteg gyógyulásáért való imádkozás, a jövőbeli események végkimenetelének feltárása stb. szerepel. Egy alkalommal például egy roma asszony a külföldön bebörtönzött fia sorsának megtudakolásáért kereste fel. Florin elmondása szerint az Úr a prorocsilás ajándéka segítségével felfedte előtte, hogy az asszony fiát még abban évben szabadon engedik. Miután Florin szerint ez valóban megtörtént, a hálás asszony telefonon felhívta őt megköszönni a beteljesült jóslatot.

Az egyik alkalommal, amikor 2016 áprilisában nála jártam, éppen két hete múlt, hogy Németországból, Duisburgból tért haza, ahol különböző rituális szolgáltatásokkal foglalkozott. Elmondása szerint Duisburgban egy romániai – főként temesvári, aradi, bukaresti – romákból álló közösség meghívására ment, repülőjegyét, egyéb költségeit e közösség fizette. Florin „mágikus szolgáltatáscsomagja” (gyógyítás, betegségértelmezés és jóslás – az ursäreniek ezt a gyakorlatot „*prorocire*”-nek, prorocsilásnak nevezik –, exorcizmus végzése) a németországi pünkösdi közösség nem doktrinális rituális rendszerébe is probléma nélkül illeszkedett.

Elmondása szerint legutóbbi németországi útja során, amely két héttel azelőtt történt, hogy Florinnal beszélgettem, egy olyan roma család kérte a segítségét, amelynek tagjai hosszabb ideje Németországban élnek, és ott már saját házuk is van. A család egyik gyermeke agyutumorral feküdt a kórházban, ahol Florin vezetésével imádkoztak érte. Florin szerint az imádság hatására a gyermek csodás módon meggyógyult, a jelen lévő orvosok pedig megállapították a daganat elmúlását.

A pünkösdi egyház viszonyulása a kolduláshoz

A hivatalos pünkösdi diskurzus szerint a koldulás bűn, a hálózat vezetői szorgalmazták is e tett büntetését, és ennek megfelelően valamilyen szimbolikus büntetés jár érte. A pünkösdi hálózatban vezető szerepet betöltő nem roma személyekkel beszélgetve azonban kiderült, hogy tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy a ro-

³⁵ 2016. július. 17.

³⁶ Álnév, ahogy a tanulmányban előforduló többi személy neve is.

mák megélhetése mennyire függ ettől a gyakorlattól, és emiatt csak „bocsánatos”, „könnyű bűnök” tartják. A büntetés *félreültetés*ből (felfüggesztés) áll, amit a közösségvezető léptet életbe. Daniel, amikor három hónapig náluk szolgált, kitartott amellett, hogy működjön a felfüggesztés „koldulásért és éneklésért”. A félre- vagy hátraültetésnek megkülönböztető, megszégyenítő funkciója van, továbbá a megbüntetett személy ezen idő alatt nem kaphat semmilyen rituális szerepet a gyülekezés (*adunare*) során (felszólalás; tanúságtétel; hangos, a közösség előtt történő imádkozás; az asszonyok esetében külön, a közösség előtt történő „saját ének” előadása stb.). A megbüntetett személy tulajdonképpen a pünkösdi közösséghez való tartozását illetően szimbolikusan egy átmeneti, felfüggesztett státusba kerül, amelynek időtartama háromtól hat hónapig is terjedhet, a vétek súlyosságát illetően. Az egyik, a kutatásban részt vevő 40 év körüli nő elmondása szerint az így megbüntetett személy „elveszíti jogait az Isten előtt”.³⁷

Szintén Daniel mesélte, hogy egyik alkalommal, amikor még a „lakókocsis időszakban” missziós látogatáson volt egy lille-i lakókocsitáborban, a frissen megkeresztelt romák között többen voltak olyanok, akik úgy tudták, hogy aki koldul, „az a Sátánnal van”, a Duna hullámai fogják büntetésből elnyelni, és nincs joguk a gyülekezéseken való részvételre. Daniel eloszlatta ezeket a „hamis tanításokat”, megkeresztelte őket, és azt mondta, hogy ha majd visszatérnek Romániába, a büntetésük három hónap *félreültetés* lesz.³⁸

Egy roma család megélhetési stratégiái és a pünkösdzimussal való kapcsolata: esetbemutató

Az ursäreni-i romák nagy részére jellemző stratégiák többsége megtalálható a Dionisie családtagjai esetében is, a következőkben ezek rövid bemutatására teszünk kísérletet.

Dionisiével és feleségével, Mirelával 2014-ben ismerkedtem meg, azóta többször jártam otthonukban. Ilyenkor egy-egy napot töltöttem ott, megismerve a nagycsalád több tagját, akik egy részével interjúkat is készítettem. Első találkozásom Dionisiével elég emlékezetesre sikeredett. Antonnal, a csángó pünkösdi közösség vezetőjével sétáltunk Ursäreni egy távoli szegletében, amikor egy szamar által húzott, száraz kukoricaszárát szállító szekérral találoztunk, amelybe egy sokat megért robogón ülő férfi kapaszkodott. A robogó tulajdonosa egy középkorú, barna bőrű, élénk kék szemű, gyakran nevető férfi (ilyenkor mindig elővillant egy-két aranyfoga) volt, Dionisie. Dionisie és felesége ebben az időben romatele-

³⁷ 2016. április 26.

³⁸ 2016. április 25.

pen lakott. Hat felnőtt gyermekük és 27 unokájuk van. Hetedik gyermekük hétévesen egy súlyos megfázás következtében meghalt.

A családban először az asszony tért meg. Elmondása szerint korábban is vallásos volt. Szorosabb kapcsolata az ortodoxiával hétéves gyermeke halála után következett be. Ekkor kezdett el templomba járni, és a vallásban keresni megnyugvást. Elmondta, hogy a gyermeke a kórházban halt meg, gyertya nélkül. Egy ortodox asszonytól azt a tanácsot kapta, hogy húsvétkor gyújtson gyertyát, hogy halott fiának legyen világossága a túlvilágon:

„Meghalt a fiam... meghalt egy hétéves fiam és... elkezdtem járni... a... templomba, az... ortodoxokhoz. És amit a világ csinált, azt csináltam én is. Fizettem misét, álltam ott a... megtöltöttem a gyertyatartót gyertyákkal, megcsókoltam az ikonokat, Szűz Máriát. Aaa... meghalt a gyermekem a kórházban, gyertya nélkül. És... valaki, az asszonyok azt mondták, hogy húsvétkor gyújtsak, minden húsvétkor egy halotti gyertyát, és hogy töltsen fel a gyertyatartót gyertyákkal. Hogy legyen a gyermeknek ott világossága... és elmentem P-ba, a p-i templomba, és vásároltam egy nagy halotti gyertyát, egy olyan megcsinált kalácsot és a templomnak adományoztam, hogy égesse el... a feltámadás idején. Magam sem értem már. [...] Ameddig tart a feltámadás, égjen a halotti gyertya, hogy legyen a gyermeknek világossága. Azután jöttem rá, hogy megtértem, hogy az egész... felesleges. Hogy semmi értelme nem volt annak, amit én csináltam... Sötét voltam, olyan voltam... azt hiszem, vak voltam, nem voltam...”³⁹

Az asszony elmondása szerint gyakran megfigyelte a gyülekezési alkalmakról hazatérő embereket, akik boldognak tűntek. Mirelát ilyenkor kíváncsisággal vegyes vágyakozás fogta el, hogy ő is részese legyen ennek. Ebben az időben egy pünkösdi roma egy álmát mesélte el Mirelának. Az illető személy elbeszélése szerint álmában egy kiszáradt kutat látott Mirela házában, amelyből egy segítségért kiáltozó gyermek hangja hallatszott. Ekkor ledobott egy kötelet, és kihúzta a gyermeket, ezután a kút megtelt vízzel. Az illető személy, aki ezt álmodta, azt állította, hogy az álmombeli gyermek Mirela volt. Ugyancsak ebben az időben egy másik pünkösdi hívő is felkereste őt, egy szintén róla szóló álom elmesélése miatt. Ő álmában Mirelát fehérbe öltözve látta, amint a gyülekezet közepén énekel. Mirela elmondása szerint e különös érzelmi jelentőséggel rendelkező álomelbeszélések hatására, amelynek szimbolikáját kiüresedett életével, a változás szükségességével azonosította, kezdte el látogatni a pünkösdi gyülekezési alkalmakat, és tért meg. Az életvezetésbeni változtatások dilemmái esetén a pünkösdi roma asszonyok az álomértelmezéshez is szoktak fordulni.

Mirela megtérése konfliktust eredményezett a családjában. Férje nem nézte jó szemmel az asszony egyre szorosabb kötődését a pünkösdi gyülekezethez, amely egyrészt az asszony viselkedésének megváltozásával járt, ugyanakkor azt is ered-

39 2016. április 25.

ményezte, hogy az asszony sok időt töltött a hetente több alkalommal is megtartásra kerülő gyülekezési alkalmakon, valamint az informális, családok, szomszédságok által szervezett, bőven az éjszakába hajló vallásos együttléteken. A jó hangú asszony egyike lett azoknak, akik a gyülekezeti alkalmakon, a nyilvánosság előtt vallásos tartalmú énekeket adnak elő.⁴⁰ A férje folyamatos veszekedése ellenére (amelyet megpróbált figyelmen kívül hagyni, míg máskor sosem hagyta magát) kitartott a vallás mellett. Egy alkalommal, amikor éppen egy gyülekezeti alkalomról tért haza, az otthon dolgozó férje dühében egy csutakkal dobta meg. Az asszony a férfi szokásosnál is hevesebb dühét azzal, magyarázta, hogy a gyülekezeti alkalommal úrvacsorát vett, kihíva a Sátán haragját. Látna az asszony kitartását, böjtöléseit, egy idő utána a férj is megtért.

„Egyszer úrvacsorát vettem, és ő vasárnap is dolgozott. Éppen vasárnap munkát talált magának. Szétszedte a szekeret, nyakig olajos volt, és javította, kalapálta és... és én jöttem a templomból, ahol úrvacsorát vettem. Amikor beléptem a kapun, felkapott egy ilyen nagy csutakot, és amikor felém dobta azt a nagy csutakot, én védekeztem. Mert ha nem védekeztem volna, a fejemet érte volna. [...] És én is úgy maradtam, és mert mit... »mit csinál a Sátán?« – mondom. Mert én úrvacsorát vettem, azért csinál így. Elmentem a ház mögé, letérdeltem és sírtam... és... imádkoztam. Ő utánam jött, megsimogatott utána, »bocsáss meg«, azt mondta. Mert látta, hogy... ameddig nem voltam hívő, egyfolytában szájaltam vele. Ő egy (rossz) szót, én kettőt. Ő káromkodott, én visszakáromkodtam. Szidta az anyámat, szidtam én is az övét. Nem hallgattam. És azután látta, hogy én nem válaszolok vissza, hogy sírtam, hogy imádkoztam, hogy böjtöltem... Látta a változást, elment ő is, és átadta magát (Istennek).»⁴¹

Dionisie és Mirela állandó havi jövedelme egy 200 lejes (kevesebb mint 50 euró) szociális támogatásból áll. Dionisie állandó alkalmazásban életében egyszer volt, amely három évig tartott a közeli nagyváros egyik köztisztasági vállalatánál. A házaspár az év jelentős részében patrónus-kliens kapcsolatrendszer keretében falubeli román gazdák földjein dolgozik, főként szőlőültetvényekben. Dionisie favágással is foglalkozik és némi földdel is rendelkezik, amelyen ő is szőlőültetvényt létesített. Megtért pünkösdisták lévén bort nem isznak, a termést eladják. Néhány tyúkot, pár kecskét, egy-két malacot tartanak. Sok más falubeli romához hasonlóan „diózással” is foglalkoznak. Saját begyűjtés mellett nagy tételben vásárolnak csonthéjas diót, amelyet később feltörnek, megtisztítanak és dióbélként adnak el, főként helybe érkező kereskedőknek. A család legfőbb jövedelme azonban a svédországi és norvégiai koldulás. Külföldre saját pénzből utaznak.

A hat gyermekük közül egyik fiuk nagy családjával hosszabb ideje Franciaországban él. Részmunkaidőben portás, emellett ócskavasgyűjtéssel foglalkozik,

40 Az éneklés az egyetlen olyan rítus, amelyet a nők egyénileg gyakorolhatnak a nyilvánosság előtt.

41 2016. április 25.

amelyhez saját autóval rendelkezik. A hatgyermekes családapának időközben sikerült szociális támogatást kapnia, amelynek összege havi 2500 euró. Többi gyermekük a faluban él, a többséghez hasonlóan főként külföldön koldulnak, vagy szezonális munkákra járnak el a tágabb régióban (főként Moldvában). A szűkebb rokonságból is sokan élnek külföldön. Mirela egyik nővére Spanyolországban, egy másik Nagy-Britanniában, két fiútestvére pedig Németországban él.

2015-ben a főúthoz közel fekvő, „legjobbnak tartott” falurészben egy vályogházat vásároltak, a hozzátartozó telekkel és jelentős darab ház körüli kerttel. Ugyanabban az évben a telken két új ház építésébe is fogtak, egyet maguk számára, másikat a Franciaországban élő fiuk számára építtették.

A család rendezett gazdasági helyzetét, korábbi helyzetükhöz képest gyümölcsöző állapotukat a pünkösdzizmus hatásának tulajdonítják. Az asszony szerint a megtérése után sikerült a romatelepen a házukat felépíteni. Egyik fiuknak autót vásároltak, hozzásegítették a vezetői jogosítvány megszerzéséhez, és két tehenet is vásároltak.

„De dolgozott az Isten! Ez alatt a két év alatt felépítettük ezt a házat, augusztustól őszig a ház fel volt húzva, be volt fedve. A második évben befejeztük a házat. De hogy honnan jött a pénz, nem tudom, nem tudom honnan jöttek a pénzek. Azután autót vettünk a fiúnak, fizettük a sofőrkönyv megszerzését, vásároltunk két tehenet. Jöttek, tudod, a gyerekeimnek úgy adok kenyeret, mint az álom, nem tudtam honnan jön [a pénz], feltettem a kérdést: »Te, ki segít, ki ad nekünk?« Mert mielőtt még nem voltunk hívők, nem volt elég a pénz. Te, még volt nekünk is egy milliónk, ket-tőnk, de hogy hova ment el, mit csináltunk, mert nem vettünk semmit.”⁴²

Mirela számára nemcsak a pünkösdi romák számára oly fontos vallásos jelentésekkel, útmutatással szolgáló álmoknak, hanem a *prorocok* által közvetített tanácsoknak is szerepük van egy-egy nagy jelentőségű döntés meghozatalában. Mirela elbeszéléséből kitűnik, hogy életének nehéz időszakaiban gyakran fordult *prorocok*hoz. Az ő segítségüket kérte akkor is, amikor magatehetlenné vált édesanyját gondozva teljesen elkeseredett helyzete kilátástalanságán. A *proroc* édesanyja csodás felgyógyulását jósolta meg, amely Mirela szerint be is teljesedett.

Egy másik története szerint fia a családjával azt követően maradt mégiscsak a kiköltözésüket követő, rendkívül nehéz időszakban (a lakókocsis időszak, amelynek emlékét jó néhány családi fotó őrzi) Franciaországban, hogy egy *proroc* révén a Szentlélek azt üzenté, hogy a boldogulása egy idegen országban fog bekövetkezni. Mirela fia jelenlegi boldogulásával is visszaigazoltnak látta a „*prorocsilást*”. Elmondta például, hogy egy esetben is, ő maga kereste meg a hálózat legtekintélyesebb *prorocját*, az ortodox közösségben élő Martint. Mirelát abban az időben kétség gyötörte, hogy elutazzon-e Svédországba koldulni. Kétsége a koldulás ambivalens közösségi megítéléséből származott. A *proroc* megerősítette abbéli szán-

42 2014. április 7.

dékában, hogy külföldre utazzon, miután azt mondta neki, hogy tervezett útján az Isten segíteni fogja. Mirela ezt követően utazott férjével Svédországba, ahol valóban szerencsével jártak. Elmondása szerint két hónap alatt a férjével annyit kerestek, hogy ebből a pénzből sikerült telket vásárolniuk a faluban, és nekifogni az új építkezésnek. Mirelának ez a története rámutat a kolduláshoz való pünkösdzimuszon belüli ambivalens viszonyulásra:

„El akartam én is menni Svédországba, de nem tudtam. Mintha visszatartott volna valami így... nem... Arra gondoltam, hogy vétkezni megyek abba az országba, sirtam és elmentem Martin testvérhez [a prorochoz]. Az öreghez. [...] És... »testvér, nekem is van valami [közölnivalóm] Isten előtt, testvér.« Megvolt ez a gondom, hogy lássam, elenged az Isten, hogy elmenjek... országra? De nem mondtam meg a testvérenek. »Nekem is van kérésem Isten előtt, testvér.« És ő ezt mondta: »Fejedbe vetted, hogy egy utazást tégy« – mondta. »Menj... menj, mert Isten áldása lesz utadon, amelyre mész.« És engedte az Isten, hogy menjek. És ott aztán pénzt kerestem, testvér... Megvettük ezt a két házat, ezeket a házakat, közel egymilliárdot kerestünk”⁴³

A házaspár külföldre való utazása pénzszerzés céljából évente 2-3 alkalommal történik, egy alkalommal 1-2 hónapot maradnak. Dionisie egyik évben, amikor a fia Franciaországban egy lakókocsitáborban lakott, vele együtt járt ócskavasat gyűjteni.

A házaspár egyik leghosszabb svédországi tartózkodása alatt (amelyet megelőzően Mirela egy prorocot is felkeresett), hétköznapokon koldult, vasárnap pedig a helyi templomba járt el. Dionisie alkalmanként kisebb alkalmi munkákat is elvállalt, például a házak külső faburkolatának újrafestését.

A város egyházi karitatív szervezetei időszakos szállást és ellátást nyújtottak a város több pontján kolduló romániai és bulgáriai romáknak. Az a rend alakult ki, hogy a mintegy 10 férőhelyes szálláson egy hétig aludhattak a romániaiak, majd a következő héten átadták a helyüket a bolgár koldusoknak. Dionisie és felesége ilyenkor az állomáson aludt, míg elmondásuk szerint a bolgárok, amikor nem rajtuk volt a sor, saját autóikban aludtak. A karitatív egyházi szervezetek maguk kezdeményezték a kapcsolatfelvételt a roma koldusokkal, képviselőik felkeresték őket koldulóhelyeiken és templomaikba hívták őket. Ilyen alkalmakkal tisztálkodhattak, illetve meg is vendégtelték őket. A család révén az egyik egyház adománygyűjtő akciót is szervezett az ursäreni-i romák számára. Az egyház képviselői elutaztak Ursäreni-be, és Dionisie családja beleegyezésével az adománygyűjtő kampány számára a szegényesen élő unokákról zenei aláfestéssel ellátott, művészifénykép- és videókompozíciókat készítettek.

Bár a pünkösdi etika szerint a koldulás, mint említettem, legjobb esetben is egy ambivalens cselekvés, gyakorlása közben is betartanak a pünkösdi etikának megfelelő néhány szabályt. Mirela elmesélte, hogy koldulni román énekekkel szokott.

⁴³ 2014. április 7.

Azokkal a román és romani nyelvű vallásos énekekkel, amelyeket a templomban szokott előadni, elmondása szerint sohasem koldult. Mint mondta, súlyos bűnnek tartja, a vallásos énekeket csak magában szokta énekelni, olyankor, amikor senki sem haladt el előtte, és csupán vallásos célzattal.

Az előzőekben egy ursäreni-i roma család megélhetési stratégiáit mutattam be. A család által követett stratégiák lényegében leképezik az ursäreni-i roma közösség közelmúltjának legfontosabb változásait: a pünkösdzizmushoz való fordulást és az EU-csatlakozást követően a migrációhoz kapcsolódó jövedelmekre való törekvést, amely a migráció két fő típusának megjelenését eredményezte, a koldulásra berendezkedő időszak, valamint a hosszabb távú, kiköltözéssel járó migrációt. Bemutattam a pünkösdzizmus jelentőségét a migráció fenntartásában (családi kapcsolatrendszer, a kinti pünkösdi egyház közösség-szervező szerepe, kapcsolatfelvétel más egyházakkal), és bemutattam a vallás mentalitásformáló szerepét a gazdasági tevékenység működtetésében (például ezzel kapcsolatos döntések meghozatalakor vallási specialistákhoz való fordulás), a fogyasztás megszervezésében, a vallásos világnépek megfelelő viselkedésre való törekvésben.

Összegzés

Bár a svédországi és norvégiai tömeges koldulás minden bizonnyal az egyik legfontosabb jövedelemforrása az ursäreni-i romáknak, a romák egy részének helyzete attól fordult jobbra, hogy különböző okok miatt a román lakosság egyre csökkenő konkurenciát jelent számukra. A román lakosság szimbolikus és valóságos értelemben egyre inkább feladja a falut. A romák egy részének helyzete tehát nem feltétlenül attól lett jobb, hogy a koldulás révén rengeteget kerestek volna, hanem attól, hogy a szocializmus óta töretlenül az elvándorlást választó román közösség előregedésével, korábbi pozícióinak csökkenésével elérhetővé vált számukra a faluban való telek- és házvásárlás, illetve építkezés. A roma lakosság a telepről a tulajdonképpeni faluba való beköltözésének feltétele azonban a migrációban való részvétele volt.

A migrációval és a faluba való beköltözéssel párhuzamosan a roma közösség mentalitását, attitűdjét mélyrehatóan megváltoztató közösség-szervező „projekt” zajlott: a pünkösdi vallásra való áttérés. Romák és nem romák egyaránt a pünkösdi vallás legnagyobb teljesítményének a rendezett életvitelre, a család, a közösség és a külső világgal való normalizált viszonyra, mértékletességre, a megtérés előtti „civilizálatlan” romakép meghaladására ösztönző mentalitás érvényre jutását tartják.

A racionálisabb gazdasági viselkedésre és életvitelre való ösztönzés mellett a pünkösdzizmus helyben és külföldön is intézményes közösségi kereteket teremtett a romák számára. Ezen intézményektől személyek, családok mobilitása függ. A

pünkösdi vallási „projekttel” párhuzamosan a helyi elitek közötti éles versengés zajlott, amely alól a külföldi diaszpórák közösségei sem képeznek kivételt. A pünkösdi vallás közösségen belüli vezetői pozíciókat konszolidált, illetve új státusokat teremtett.

A pünkösdzizmus által integrált romák számára a pünkösdzizmus „rituális megújulást” (*ritual revitalisation*) (Fosztó 2009) eredményezett. A pünkösdzizmus „hivatalos rítusainak” lebonyolítását kezdetben a hálózathoz tartozó pünkösdi vezetői elit missziós látogatásai révén biztosította. A mára már önálló vezetőséggel rendelkező, külföldi közösségek igényei hívták életre a pünkösdi vallásosság „szürke zónájában” tevékenykedő vallási specialisták, a divinációval, vallásos alapokra helyezett gyógyítással és exorcizmussal foglalkozó „utazó prorocok” jelenlétét. A külföldi pünkösdi közösségek ugyanakkor támogatásaik révén a helyben maradt roma elit erőviszonyait is befolyásolják, mint ahogy az a második ursäreni-i pünkösdi templom esetében történt.

A pünkösdzizmus mellett, hogy modernizációs ösztönző erőként hatott, a romák civilizációs és modernizációs készségét is bizonyítani hivatott.⁴⁴ A pünkösdi vallás az életvezetés rendezettségét illetően (például az alkoholfogyasztás, a házastársi hűtlenség, a szerencsejáték tiltása, az élvezetek extrém fogyasztásával szembenálló megtért ember ethosza stb.) terén hozzájárult azoknak a mintáknak a megváltozásához, ahogyan a roma közösség önmagáról gondolkodott. Ily módon a pünkösdzizmus egy kedvező makrogazdasági körülmény (az ország 2007-es EU-csatlakozása nyomán elérhetővé váló szabad migráció és az ehhez kapcsolódó új erőforrások: koldulásra berendezkedő migráció, valamint huzamos, de nem feltétlenül végleges külföldi letelepedés) közepette a gazdasági sikereket ideológiai szinten feloldó/megjelenítő magyarázatrendszer szerepét is betölti.

Bár azok a pünkösdi egyházak, amelyekbe az ursäreni-i romák tömörülnek (a két helyben működő, valamint a lille-i és a londoni), vallási kritériumok alapján a roma közösség egy részét nem tartják pünkösdistának, e meg nem tért romák esetében is van egy nem formális és alapvetően nem vallási motivációjú laza kötődés a pünkösdi egyházhoz. A pünkösdi mentalitás hatása ily módon az egész roma közösségre kiterjed.

Az új roma pünkösdi vallásosság egyik fontos jellemzője, hogy benne a pünkösdista vallási képzetek szinkretikus egységben léteznek a megtérés előtti roma vallásos képzetekkel és gyakorlatokkal (például ami a divinációs képzeteket és

44 Egy korábbi írásomban kitértem a roma megtérés „civilizatorikus projektként” való bemutatására (lásd: Peti 2017), párhuzamot vonva a pünkösdzizmus egy erdélyi magyar ajkú roma közösségben Kiss Dénes által megfigyelt szerepére, amelyet a „pünkösdi etika tematizálása” kapcsán foglalt össze (lásd: Kiss 2009). Ennek lényege, hogy a megtért romák a megtérésük révén a közösség civilizatorikus/modernizációs készségét és eredményeit hangsúlyozták ki.

gyakorlatokat, valamint a megszállottságképzeteket illeti), és ily módon ez a vallási rendszer hagyományos képzeteket örökít tovább, illetve újít meg.

Szakirodalom

- DJUVE, Anne Britt–FRIBERG, Jon Horgen–TYLDUM, Guri–ZHANG, Huafeng
2015 *When Poverty Meets Affluence. Migrants from Romania on the Streets of the Scandinavian Capitals*. Fafo–Rockwool Foonden, 1–163. (Online: <http://www.fafo.no/images/pub/2015/954-innmat-trykk.pdf> – Utolsó hozzáférés: 2017. április 6.)
- ENGEBRIGTSEN, Ada
é. n. *Invading Our Homelands. New Beggars in the Streets of Oslo*. [kézirat] (Online: https://www.academia.edu/28523905/Invading_our_homelands_new_beggars_in_the_streets_of_Oslo – Utolsó hozzáférés: 2017. április 2.)
- FOSZTÓ László
2009 *Ritual Revitalisation after Socialism: Community, Personhood, and Conversion among Roma in a Transylvanian Village*. Münster: LIT Verlag (Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, Volume 21.)
- KAMINSKY, Ignacy-Marek
1987 The Dilemma of Power: Internal and External Leadership. The Gypsy-Roma of Poland. In: Aparna Rao (ed.): *The Other Nomads: Peripatetic Minorities in Crosscultural Perspective*. Böhlau Verlag: Köln–Wien, 323–356.
- KISS Dénes
2009 „Romii din Herculian și rolul religiei pentecostale în viața lor comunitară. [A magyarhermányi romák és a pünkösdi vallás szerepe közösségi életükben].” In: Kiss Tamás–Fosztó László–Fleck Gábor (red): *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. [Befogadás és kizárás. Esettanulmányok romániai romákról]. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion. 119–143.
- 2014 *Benyomások a székelyhídi romák vallási életéről*. Szocioblog. A BBTE Szociológia Tanszékének blogja. (Online: <http://bbteszocioblog.blogspot.ro/2014/08/benyomasok-szekelyhidi-romak-vallasi.html> – Utolsó hozzáférés: 2015. december 9.)
- KISS Tamás–PETI Lehel
2015 A romák munkaerő-piaci helyzete egy Kis-Küküllő menti településen. *Magyar Kisebbség XX.* 3–4. (77–78.) 101–142.
- PETI Lehel
2016 A Szentlélek ajándékai és karizmatikus rítusok egy moldvai kistérség pünkösdi közösségeiben. In: Hesz Ágnes–Pócs Éva (szerk.): *Orvosistenektől a*

hortikulturális utópiáig. Tanulmányok a Kárpát-medence vonzáskörzetéből. Budapest: Balassi Kiadó, 319–351. (Vallásantropológiai Tanulmányok Közép-Kelet-Európából 2.)

2017 A pünkösdzimusra való áttérés okai és funkciói egy moldvai roma közösségben. *Ethnographia* CXXVIII. 3. 485–509.

TRANSINDEX–KISS Tamás

2012 Légből kapva. 1,2 millió embert berajzoltak a statisztikákba. [Kertész Melinda interjúja Kiss Tamás szociológussal]. Transindex hírportál, 2012. július 5. (Online: <http://itthon.transindex.ro/?cikk=20718> – Utolsó hozzáférés: 2015. december 9.)

MIGRAȚIA ȘI CULTUL PENTICOSTAL ÎNTR-O COMUNITATE DE ROMI CERȘETORI DIN ESTUL MOLDOVEI

Studiul analizează schimbările religioase și sociale ale unei comunități de romi pentecostali dintr-un sat multiethnic, respectiv conexiunile ce se pot descoperi între practicile migraționiste și convertirea la cultul pentecostal. În prima parte a analizei autorul oferă o prezentare a acestei comunități de romi dar și a circumstanțelor în care a apărut cultul pentecostal în rândul lor. Apoi urmează prezentarea a celor două tipuri de migrație practicate de romi, adică cea orientată îndeosebi spre țările scandinave, urmărind în special cerșitul, și cea orientată spre țările din vestul Europei, având ca obiectiv prezența sau stabilirea pe termen lung. Analiza indică importanța cultului pentecostal în schimbările de modernizare ce se ivesc în comunitatea romilor.

MIGRATION AND PENTECOSTALISM IN A BEGGAR ROMA COMMUNITY FROM THE EAST OF MOLDAVIA

The study analyzes the religious and social changes of a Pentecostal Roma community from a multiethnic village, respectively the relations between the migration processes and conversion to Pentecostalism. In the first part the author presents the Roma community and outlines the circumstances of the appearance of Pentecostalism in their case. Then follows the description of the two types of migration of the Roma: the one oriented towards Scandinavia, for the practice of begging, and the other one to Western Europe, with the target of a long term staying or settling. The analysis points out the importance, the role of Pentecostalism in the emergence of modernization processes within the Roma community.